

ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ

PROBLEMS OF CHILD PSYCHOLOGY

УДК:159.9.072:378.14.015.62

Оксана Таран

ORCID iD 0000-0001-5276-8634

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної психології,
корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бульвар І. Шамо, 18/2, 02154 Київ, Україна,
op.taran@kubg.edu.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ

Автором проаналізовано питання професійної готовності студентів психолого-педагогічних спеціальностей до роботи з дітьми. Підкреслено важливість якісної підготовки здобувачів вищої освіти до продуктивної взаємодії з дітьми в умовах дошкільних, загальноосвітніх, спеціальних та інклюзивних освітніх закладах. Представлено та проінтерпретовано результати опитування студентів щодо їх емоційного ставлення до дітей з типовим розвитком та особливими освітніми потребами, а також про необхідні особистісні компетенції професійної взаємодії з дітьми. Визначено пріоритетні ракурси підготовки конкурентоспроможних фахівців психолого-педагогічної сфери.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; емоційне ставлення до дітей; інклюзивна освіта; професійні компетенції; професійно-важливі якості; фахівці психолого-педагогічної сфери.

Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованих кадрів для забезпечення сфери сучасної освіти є досить актуальним питанням сьогодення. Особливо якщо це стосується психолого-педагогічного супроводу дітей в дошкільних, загальноосвітніх, спеціальних та інклюзивних освітніх закладах. В межах компетентнісного підходу, на сучасному етапі реформування вищої освіти, постає необхідним формувати прогресивних компетенцій майбутніх фахівців психолого-педагогічних напрямів підготовки. Так, підготовка психологів, соціальних педагогів, фахівців спеціальної освіти, вихователів дошкільних навчальних закладів потребує постійного удосконалення,

оскільки специфіка їх роботи передбачає формування особистісних характеристик та навичок взаємодії з дітьми з типовим розвитком та з особливими освітніми потребами.

Поняття «ставлення» до в ракурсі взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в системі інклюзивного навчання визначається як сукупність трьох складових: когнітивної (віра та знання), афективної (почуття) та діяльнісної складової (готовність до дій) (Шкутіна та ін., 2017, с. 28).

Так, казахські фахівці визначають наступні професійні компетенції, щодо фахівця інклюзивної освіти, а саме: готовність до толерантного ставлення до дітей з особливими освіт-

німи потребами; знання сучасних тенденцій розвитку психолого-педагогічних концепцій в системі освіти дітей з особливими освітніми потребами; знання індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дитини; знання спеціальної методики навчання дітей з особливими освітніми потребами; вміння працювати у команді фахівців різного профілю з метою реалізації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків; вміння складати індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами (Шкутіна та ін., 2017, с. 24).

Н. Гітун (2015) у свою чергу активно піднімає питання важливості формування в суспільстві позитивного ставлення до осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями, а також наголошує про необхідність створення для них атмосфери доброзичливості і розуміння їхніх проблем. Також, автор вказує на необхідність удосконалювати систему волонтерського руху, який має спиратися на мотивацію та індивідуальні можливості волонтерів, їхні знання, уміння і навіть професіоналізм (с. 24).

Д. Балаховцева та Е. Чорна (2016) зазначають, що кожна професія висуває певні вимоги до особистісних якостей фахівця, що важливо враховувати. Наприклад, вихователь повинен вміти співпереживати і співчувати, емоційно відгукуватись на переживання дитини, проявляти чуйність, дбайливість, доброзичливість, тактовність, а також мати оптимальне поєднання ласки і твердисті, доброти і вимогливості, довіри і контролю (с. 50). Тоді як провідними особистісними характеристиками волонтерів, на думку Н. Гітун (2015), є активність, доброзичливість та співчуття (с. 23).

Т. Яценко (2008) виділяє професійний та особистісний аспекти підготовки психолога-практика. Професійний аспект реалізується у формуванні відповідного рівня компетентності через набуття знань, умінь, навичок; розвиток творчого потенціалу та здатність реалізуватись у професійній діяльності. Особистісний аспект реалізується в процесі формування професійної самосвідомості та особистісної зрілості, що виступає обов'язковою умовою успішної діяльності фахівця (с. 11).

Отже, рівень професіоналізму майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери визначається сукупністю здобутих теоретичних

знань та практичних навичок, сформованими рисами особистості та психологічною готовністю до взаємодії з дітьми.

Мета статті – проаналізувати психологічні аспекти професійної готовності студентів психолого-педагогічних спеціальностей до роботи з дітьми.

Дослідження професійної готовності студентів психолого-педагогічних спеціальностей до роботи з дітьми. Дослідження здійснено за методом анкетування. В межах вибіркової дисципліни «Ігрова терапія та арт-терапія в корекційній роботі з дітьми, які мають порушення розвитку» було здійснено опитування 46 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 курсу спеціальностей («Корекційна освіта (логопедія)», «Практична психологія», «Психологія», «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота»).

Анкета складалась з шести відкритих питань. Опитування відбувалось анонімно за наступними питаннями: 1. Чи є у вас досвід спілкування з дітьми? 2. Які емоції, почуття викликають у вас діти? 3. Що потрібно для вдалої взаємодії з дітьми? 4. Які характеристики ви маєте для роботи з дітьми? 5. Яких характеристик вам не вистачає для роботи з дітьми? 6. Які емоції у вас викликають діти з особливими освітніми потребами? Обробку результатів дослідження здійснено за допомогою контент-аналізу.

За результатами опитування виявлено, що, переважна більшість 95,6 % студентів мають досвід спілкування з дітьми в межах сім'ї (брати, сестри, племінники) та навчальної практики (освітні заклади та реабілітаційні центри). Діти у майбутніх фахівців викликають різноманітні емоції (рис.1), хоча значно переважають позитив 64% та радість 50%.

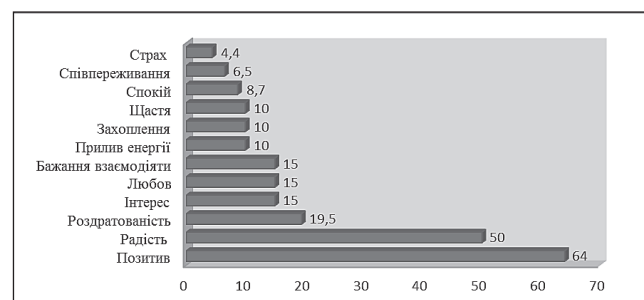

Рис. 1. Емоційне ставлення до дітей студентів психолого-педагогічних спеціальностей (46 респондентів)

Интерес, любов та бажання взаємодіяти визначили по 15% опитаних; щастя, захоплення, прилив енергії обрано по 10% студентів. Такі, емоції до дітей як спокій, співчуття та страх відзначено незначною кількістю студентів. Все це може вказувати на позитивну спрямованість студентів до взаємодії з дітьми. Однак майже 20% студентів вказали на переживання роздратування при взаємодії з дітьми, що може свідчити про можливі реальні труднощі при взаємодії з дітьми. Особливо коли на є необхідність здійснення психолого-педагогічного супроводу з метою навчити, розвинути, виховати, адаптувати, корегувати задля вдалої соціалізації дитини.

Для вдалої взаємодії з дитиною опитувані студенти окреслили низку характеристик (рис. 2) які умовно можна поділити на дві групи професійні та особистісні. Так, до професійних можна віднести: гарний настрій (30%) та зацікавленість (30%), що є основою встановлення контакту з дитиною; вміння знайти підхід до дитини (30%), терпіння (26%) та досвід (13%), що сприяють вдалій взаємодії фахівця з дитиною; прагнення стати другом (19,5%), вміння слухати (19,5%) та розуміти (15%) сприяють формуванню довірливих стосунків фахівця з дитиною. До особистісних якостей які є професійно важливими для вдалої взаємодії фахівця з дитиною можна віднести: щирість (30%), наполегливість (19,5%), креативність (17%), безпосередність (13%), чуйність (11%), комунікабельність (9%), активність (9%) та впевненість (9%).

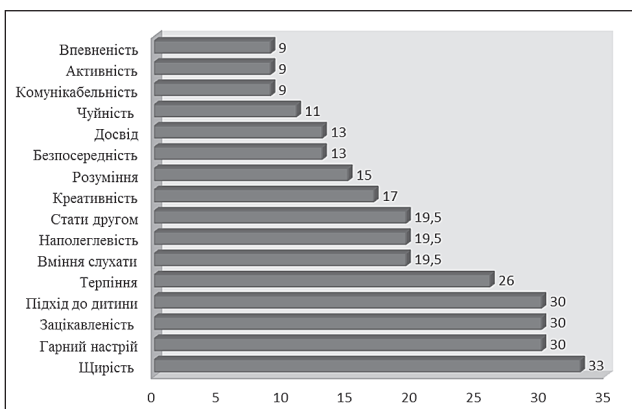

Рис. 2. Аспекти вдалої взаємодії з дитиною на думку студентів психолого-педагогічних спеціальностей (46 респондентів)

Опитані здобувачі першого (бакалаврського) рівня освіти визначили наявні власні особистісні характеристики, що сприятимуть їм в

роботі з дітьми (рис. 3). Так, за умовним рейтингом перше місце посідає терпіння, що відзначено практично половиною опитуваних, друге місце посідає комунікабельність (39%), а третє місце поділяють відповідальність (30%) та доброта (28%). Також, досить важливими якостями, що притаманні опитаним студентам є креативність, оптимізм, чуйність, любов та активність.

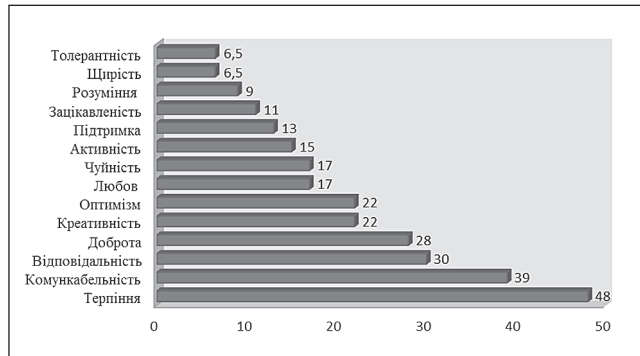

Рис. 3. Наявні характеристики у студентів психолого-педагогічних спеціальностей, що сприяють взаємодії з дітьми (46 респондентів)

У ході опитування студенти зазначили наступні характеристики яких бракує їм для роботи з дітьми (рис. 4). В першу чергу це досвід, якого не вистачає 50% опитуваних, по-друге терпіння (26%), впевненості в собі (26%) та емоційної стабільності (24%), а по-третє знань (17%) та суворості (17%).

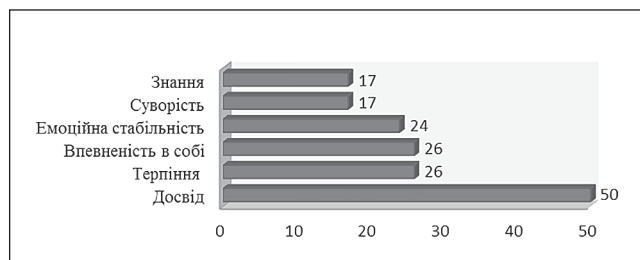

Рис. 4. Необхідні характеристики студентам психолого-педагогічних спеціальностей для взаємодії з дітьми (46 респондентів)

Питання стосовно емоцій майбутніх фахівців щодо дітей з особливими освітніми потребами викликало неоднозначність відповідей. Третина досліджуваних не дали відповідь, інша третина опитувальних зазначили, що відчувають такі ж самі емоції як і до звичайних дітей і лише третина (22 опитуваних) змогли дати диференційовану відповідь (рис. 5). Так, серед цієї третини опитуваних переважають

такі емоції як співчуття (90%), бажання допомогти (68%), інтерес (54%) та розгубленість (45%). Також опитані студенти зазначили прагнення їх зрозуміти (27%).

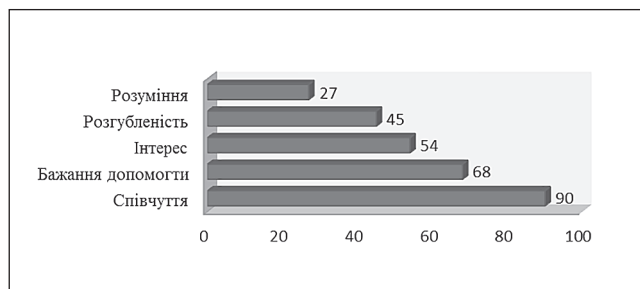

Рис. 5. Ставлення студентів психолого-педагогічних спеціальностей до дітей з особливими освітніми потребами (22 респондента)

Отримані результати опитування свідчать про брак у студентів досвіду взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, але поряд з цим майбутні фахівці виявляють позитивне ставлення до них, сприймають як звичайних дітей, що потребують дещо більшої підтримки.

Висновки. Узагальнивши результати опитування, можемо констатувати, що студенти психолого-педагогічних спеціальностей володіють певною професійною готовністю до роботи з дітьми та в переважній більшості здійснили адекватний вибір майбутньої професії оскільки на другому році здобування фахової підготовки мають досить адекватні уявлення про дітей та специфіку взаємодії з ними. Вони досить чітко усвідомлюють базові засади вдалої взаємодії з дітьми, що виявляється в інтуїтивному визначенні професійних характеристик фахівця, що сприятимуть встановленню контакту з дитиною через інтерес та привітність, забезпечать продуктивну взаємодію з нею через знання та досвід, сформуують довірливі стосунки з дитиною через здатність фахівця слухати, чути та розуміти.

Також опитані майбутні фахівці розуміють складність взаємодії з дітьми через їх безпосередність, спонтанність та непередбачуваність. Базовими характеристиками що сприятимуть їхній роботі з дітьми вони визначили:

терпіння, як здатність контролювати власні емоції; комунікабельність, як важливий засіб взаємодії; відповідальність, як основа якості виконання своїх професійних та моральних обов'язків; доброта, як позитивний фон ставлення до дитини.

Варто зазначити, достатню самокритичність опитаних майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери, що свідчить про сформованість у них професійної самосвідомості та відповідної особистісної зрілості. Так, вони зазначили про необхідність розвитку у них наступних професійно-важливих якостей, а саме досвіду та знань, впевненості в собі, емоційної стабільності та терпіння, певної суворості, як здатності встановлювати межі і правила в роботі з дітьми. Всі ці професійно-важливі якості можуть формуватись лише в системі планомірного освітнього простору вищого навчального закладу.

Так, в основу студентоцентрованого навчання покладено ідею підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахівців. Ю. Рашкевич (2014) зазначає, що базовими характеристиками конкурентоспроможності на думку працедавців є: навички, що характеризують придатність до працевлаштування; позитивне ставлення до роботи; відповідний практичний досвід (виробнича практика); здобутий рівень освіти та кваліфікації. (с. 17).

Отже, важливим в підготовці майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери є, окрім теоретичних знань, ґрунтовна практична підготовка в реальних умовах практично-орієнтованих осередків вищого навчального закладу (студій, центрів, навчально-методичних кабінетів) та психолого-педагогічного супроводу дітей в дошкільних, загальноосвітніх, спеціальних та інклюзивних освітніх закладах.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні системи оцінювання фахових компетентностей майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери, а також у розробленні і впровадженні нових підходів щодо підвищення професійної готовності студентів до практичної діяльності з дітьми, батьками та фахівцями в сучасній системі освіти.

Література

Балаховцева Д. Л., Черная Е. В. Образ воспитателя детей дошкольного возраста в представлении студентов. *Международный студенческий научный вестник. Сахалинский государственный университет*. 2016. № 5 (часть 1) С. 50–51. URL: <https://www.eduherald.ru/article/view?id=15287> (дата звернення: 17.12.2017).

- Гітун Н. І. Проблема формування у суспільстві позитивного ставлення до осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. Університет «Україна»*. 2015. № 12 (14). С. 10–25. URL:<http://ap.uu.edu.ua/contents/14> (дата звернення: 17.12.2017).
- Концептуальні засади і методика глибокої психокорекції: підготовки психолога-практика : Навчальний посібник / Т. С. Яценко та ін. Київ: Вища школа, 2008. С. 342.
- Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої школи: монографія. Львів: Видавництво Львівська політехніка, 2014. С. 168.
- Кадровый потенциал как основной фактор успешной реализации инклюзивной системы образования / Л. А. Шкутина и др. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. 2017. Том 7, № 1. С. 21–30. doi: 10.15293/2226-3365.1701.02. URL:<http://vestnik.nspu.ru/article/2051> (дата звернення: 17.12.2017).

References

- Balahovceva, D. L., Chernaja, E. V. (2016). *Obraz vospitatelja detej doshkol'nogo vozrasta v predstavlenii studentov* [An image of a teacher of preschool children in the representation of students]. *International Student Scientific Bulletin. Sakhalin State University*. 5 (1), 50–51. Retrieved from <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=15287> (rus).
- Gitun, N. I. (2015). *Problema formuvannya u suspilstvi pozytyvnogo stavlennya do osib z обмеженими фізичними і розумовими можливостями* [The problem of forming a positive attitude towards people with limited physical and mental capabilities in a society]. *Actual problems of training and education of people with special needs. Collection of scientific works. University «Ukraine»*, 12 (14), 10–25. Retrieved from <http://ap.uu.edu.ua/contents/14> (ukr).
- Yacenko, T. S., Ivanenko B. B., Avramenko, S. M. (2008). *Konceptualni zasady i metodyka glybynnoyi psyhokorekciyi: pidgotovky psyhologa-praktyka: Navchalnyj posibnyk* [Conceptual foundations and methods of deep psychocorrection: preparation of a psychologist-practice: Teaching. Manual]. Kyiv, Ukraine: Higher School (ukr).
- Rashkevych, Yu. M. (2014). *Bolonskyj proces ta nova paradygma vyshhoyi shkoly: monografiya* [Bologna Process and New Paradigm of Higher School: Monograph]. Lviv, Ukraine: Lvivska Politechnika Publishing House (ukr).
- Shkutina, L. A., Ryhmanova, A. R., Mirza, N. V., Ashimhanova, G. S., Alshynbekova, G. K. (2017). *Kadrovyy potencial kak osnovnoj faktor uspeshnoj realizacii inkljuzivnoj sistemy obrazovaniya* [Human resource is a key factor in the successful implementation of the inclusive education system]. *Novosibirsk State Pedagogical University Bulletin*, 7 (1), 21–30. doi: 10.15293/2226-3365.1701.02. Retrieved from <http://vestnik.nspu.ru/article/2051> (rus).

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ К РАБОТЕ С ДЕТЬМИ

Таран Оксана, кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры специальной психологии, коррекционного и инклюзивного образования
Института человека, Киевский университет имени Бориса Гринченко,
бул. И. Шамо, 18/2, 02154 Київ, Україна, op.taran@kubg.edu.ua

Автором проанализирован вопрос профессиональной готовности студентов психолого-педагогических специальностей к работе с детьми. Подчеркнута важность качественной подготовки соискателей высшего образования к продуктивному взаимодействию с детьми в условиях дошкольных, общеобразовательных, специальных и инклюзивных образовательных учреждениях. Представлены и проинтерпретированы результаты опроса студентов относительно их эмоционального отношения к детям с типичным развитием и особыми

образовательными потребностями, а также о необходимых личностных компетенциях профессионального взаимодействия с детьми. Определены приоритетные ракурсы подготовки конкурентоспособных специалистов психолого-педагогической сферы.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями; инклюзивное образование; профессиональные компетенции; профессионально-важные качества; специалисты психолого-педагогической сферы; эмоциональное отношение к детям.

RESEARCH OF PROFESSIONAL READINESS OF STUDENTS OF PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL SPECIALTIES TO WORK WITH CHILDREN

Taran Oksana, PhD (Psychology), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Special Psychology,
Corrective and Inclusive education, Institute of Human Sciences,
Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine,
op.taran@kubg.edu.ua

The author has analyzed the issue of professional readiness of students of psycho-pedagogical specialties to work with children. It was emphasized the importance of qualitative training of higher education graduates to productive interaction with children in pre-school, general, special and inclusive educational institutions. The results of the survey of students about their emotional attitude to children with typical development and children with special educational needs, as well as on the personal competences of professional interaction with children, are presented and interpreted. It is found that future specialists are positive about children, but they lack experience of interaction with children with peculiarities of psychophysical development. Future specialists are clearly aware of the basic principles of successful interaction with children and determine the professional characteristics of a specialist who will facilitate contact with the child through interest and affinity, will provide productive interaction with her through knowledge and experience, will form a trusting relationship with the child through the ability of a specialist to listen, hear, and understand.

Also, future specialists understand the complexity of interaction with children because of their spontaneity, spontaneity and unpredictability. They are self-critical and indicate the need for them to develop the following professional qualities, namely experience and knowledge, self-confidence, emotional stability and patience, a certain severity, as the ability to set limits and rules for working with children. The priority directions of training of competitive specialists of psychological and pedagogical sphere are determined.

Key words: children with special educational needs; emotional attitude to children; inclusive education; professional competences; professionally important qualities; specialists in the psychological and pedagogical sphere.

Стаття надійшла до редакції 1.02.2018

Прийнято до друку 27.09.2018